

Rapport 2011:117

Arkeologisk utredning och förundersökning

Cykelstaden Linköping

RAÄ 112 och 329
S:t Lars socken
Linköpings kommun
Östergötlands län

Olle Hörfors

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Cykelstaden Linköping

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	5
Områdesbeskrivning	5
Syfte	5
Undersöknings- och dokumentationsmetod	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	8
Tekniska uppgifter.	9
 Bilaga 1. Planritning	 10

*Omslagsbild: Cykelstråket, bakom Slussvaktarbostaden i Nykvarnsparken. Bild Olle Hörfors
vårvintern 2011.*

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

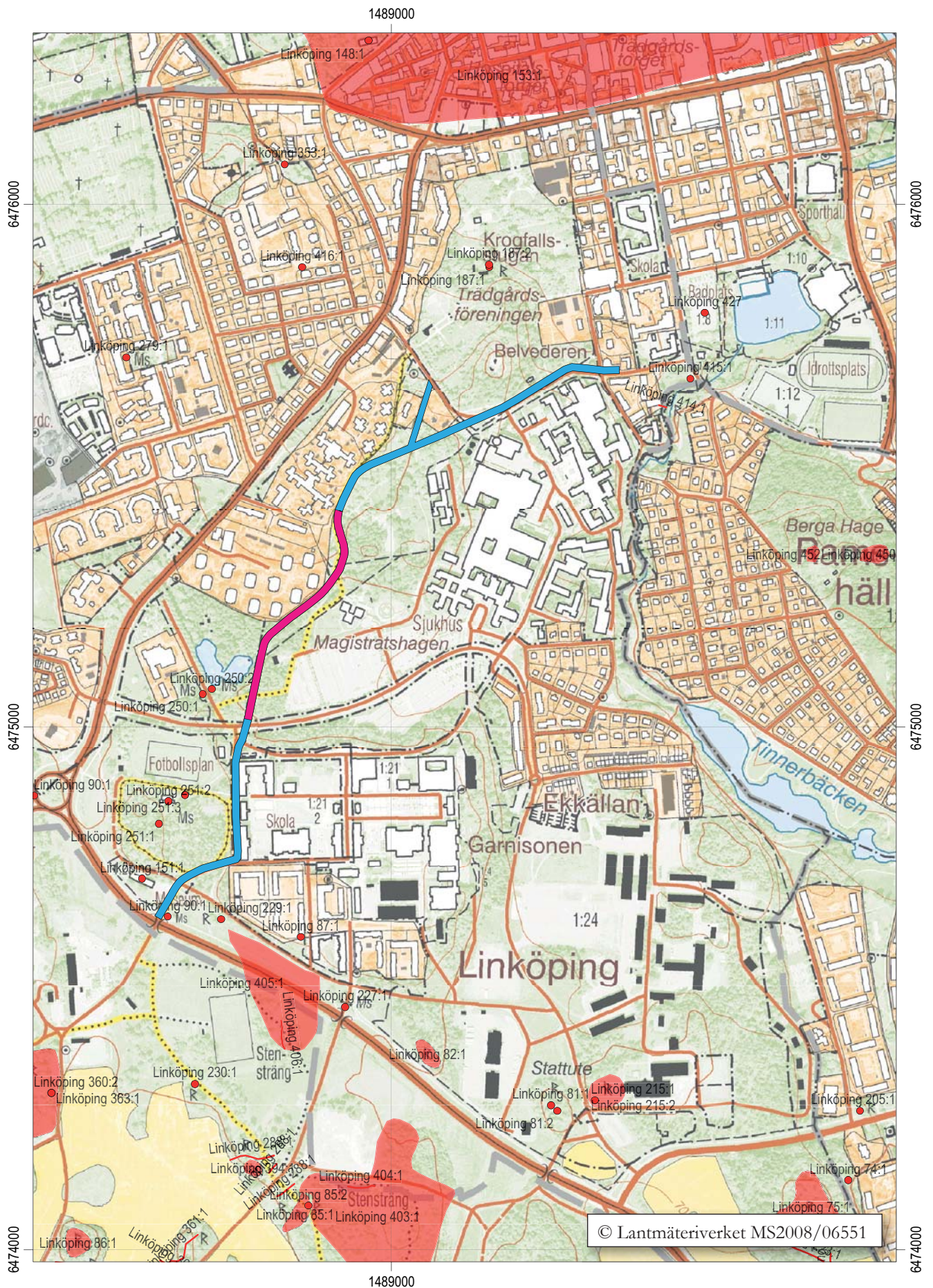
Sammanfattning

I samband med schaktningar för nya cykelvägar inom projektet "Cykelstaden" på sträckorna Stångåstråket-Braskens bro, Kärnavägen-Jägarvällsvägen, Tinnerbäcksstråket mellan Måttgatan och Bankogatan, Gränsliden mellan Vårdshusvägen och Vindarnas väg, Magistratshagen-Grenadjärsparken-Övningsområdet samt Nykvarnsparken-Stångåstråket genomförde Östergötlands länsmuseum arkeologiska utredningar och antikvariska kontroller år 2000.

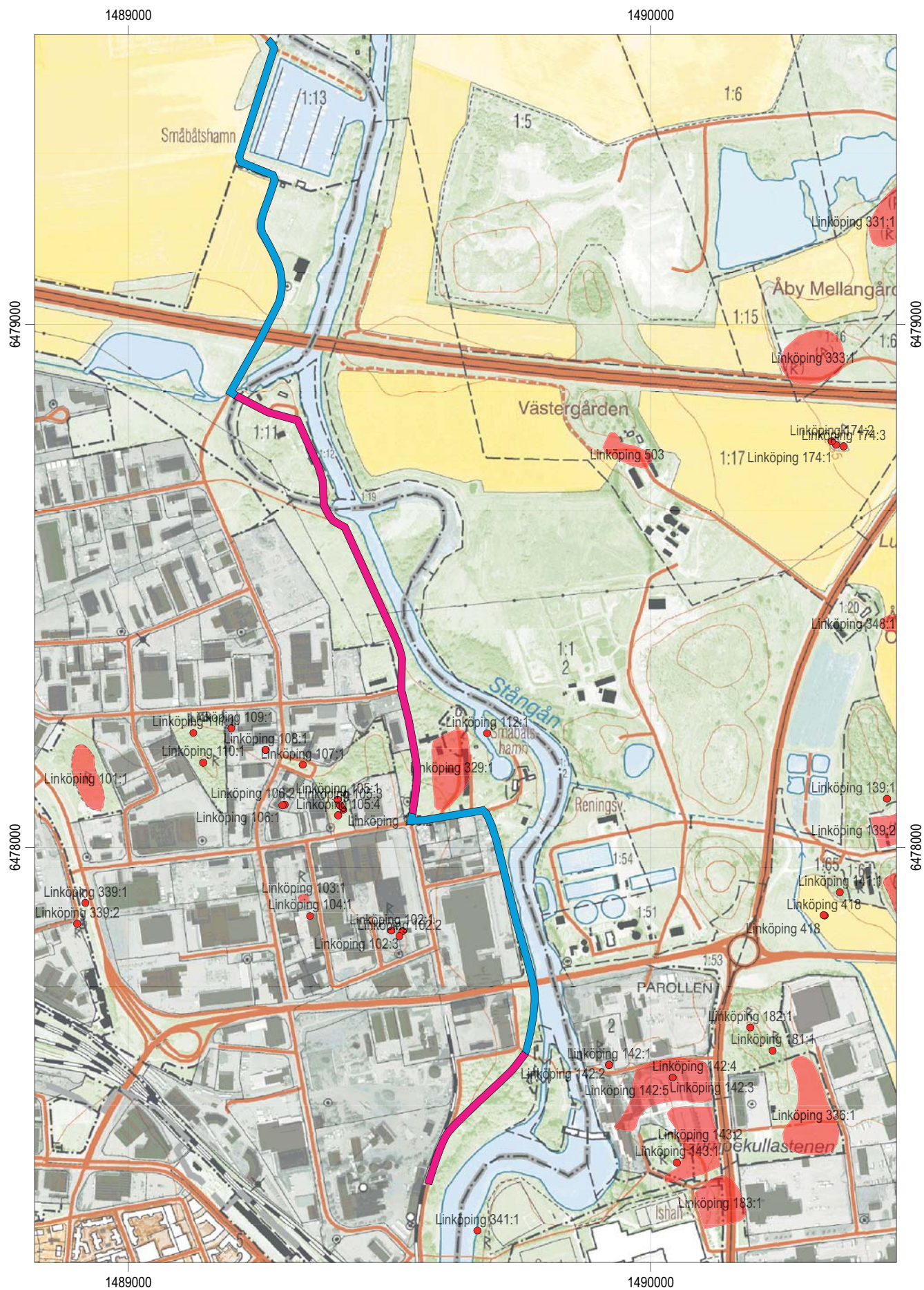
De fyra förstnämnda sträckorna gav inte upphov till några arkeologiska åtgärder. På sträckan Magistratshagen-Övningsområdet framkom lämningar av sentida odling medan det i Nykvarnsparken framkom lämningar efter Nykvarns utvårdshus, rivet i början av 1900-talet.

Olle Hörfors
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med delsträcka 1 markerad. Blått markerar sträcka där inga åtgärder vidtagits, röd markerar sträcka där förundersökning gjorts. Skala 1:10 000.

Figur 3. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med delsträcka 2 markerad. Blått markerar sträcka där inga åtgärder vidtagits, röd markerar sträcka där förundersökning gjorts. Skala 1:10 000.

Inledning

I samband med schaktningar för nya cykelvägar inom projektet ”Cykelstaden” på sträckorna Stångåstråket-Braskens bro, Kärnavägen-Jägarvallsvägen, Tinnerbäcksstråket mellan Måttgatan och Bankogatan, Gränsliden mellan Vårdshusvägen och Vindarnas väg, Nykvarnsparken-Stångåstråket, samt Magistratshagen-Grenadjärsparken-Övningsområdet genomförde Östergötlands museum arkeologiska utredningar och arkeologiska förundersökningar år 2000. Uppdragsgivare och kostnadsansvariga var Linköpings kommun, Stadsbyggnadskontoret. Projekt och fältansvarig var antikvarie Marie Ohlsén, Östergötlands länsmuseum medan antikvarie Olle Hörfors från samma institution svarat för rapporten.

Områdesbeskrivning

Endast två av de ovan nämnda sträckorna blev aktuella för arkeologiska åtgärder, Sträckan Magistratshagen-Grenadjärsparken-Övningsområdet och sträckan Nykvarnsparken-Stångå-stranden.

Sträcka 1

Sträckan Magistratshagen-Grenadjärsparken-Övningsområdet löpte i sin helhet i den parkmarkskorridor som finns mellan Trädgårdsföreningen och det gamla militära övningsområdet, numera Tinnerö natur- och kulturreservat. Som namnet Magistratshagen antyder var detta område under äldre tid avsatt för stadens jordbruk, i detta fall beten. På den äldsta kartan över stadens jordar från 1639 (handling D64-1:2 i Lantmäteristyrelsens arkiv) är området markerat som skogbeväxt hagmark, ett förhållande som fortfarande gäller då häradskartan ritas på 1870-talet. På denna karta syns åkerparceller på omgivande sidor där numera Universitetssjukhuset i öster och bostadsområdet Stolplyckan i väster. Grenadjärsparken tillkom i samband med etablerandet av Linköpings garnison år 1916, området utgjorde tidigare en del av samma hagmark som Magistratshagen. Längst i söder ansluter vägsträckningen till den del av det gamla övningsfältet som kallas Djurgården, i vilket under vasatid fanns en kunglig jaktpark.

Inga kända eller registrerade fornlämningar finns längs sträckan, däremot bedömdes den delvis löpa genom ett område lämpat för äldre odling och/eller boplatser.

Sträcka 2

Sträckan Nykvarnsparken-Stångåstranden löpte längs Stångåns södra och västra strand från småbåtshamnen

i norr till en kort bit förbi Gumpekullabron i söder. Sträckan löpte huvudsakligen i parkmark mellan industribebyggelsen i öster och Stångån i väster. Området ingick under äldre tid till största delen i stadens jordar och på den äldsta kartan över dessa från 1639 (handling D64-1:1 i Lantmäteristyrelsens arkiv) är större delen utlagd som åkermark. Undantaget är Nykvarnsområdet. Den under medeltid belagda byn Kareby har legat någonstans i närheten men var avhyst redan då området karterades 1639, sannolikt för att dess mark skulle tillföras stadens jordar (Karlsson/Lundberg 2006).

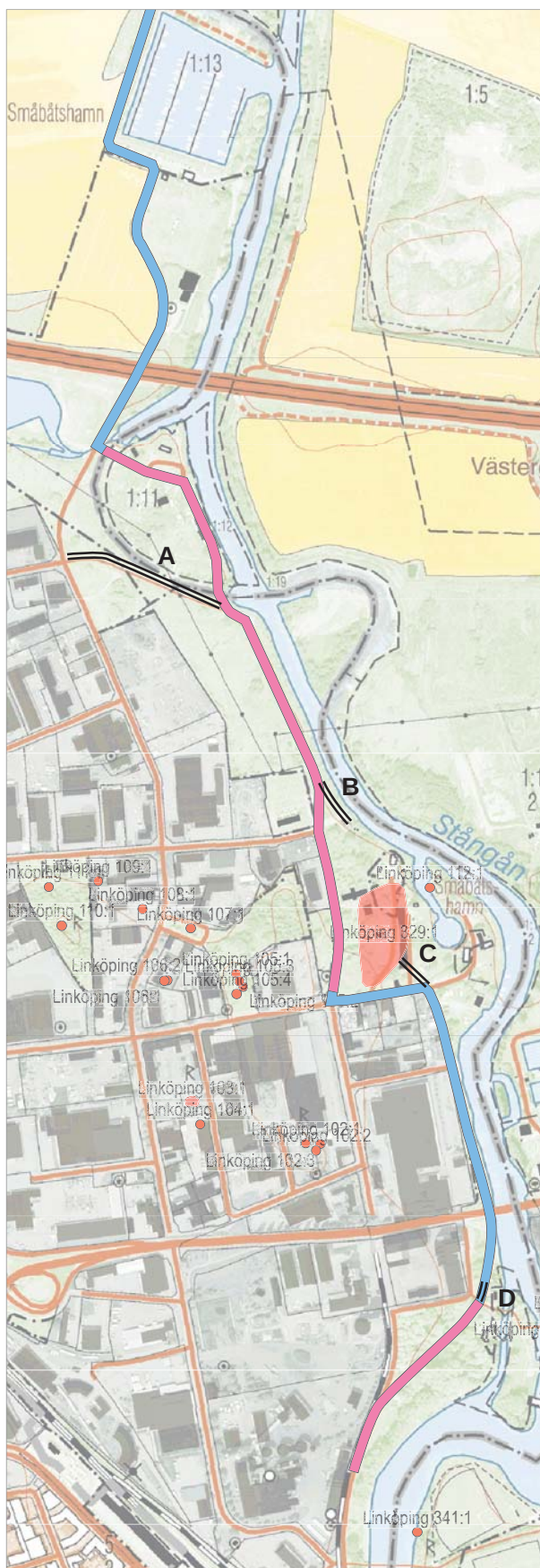
Innan Linköping fick broförbindelser över Stångån var ett viktigt vadställe placerat vid Nykvarn. Här var botten stenig och ån relativt grund. På denna plats byggdes också den första bron över ån och härifrån ledde huvudinfarten norr och österifrån in i staden. Bron kallades Gamla eller Stora Stångebro i motsats till den Lilla bron som låg vid nuvarande Tullbron. I samband med slaget vid Stångebro 1598 utkämpades några av de häftigaste striderna kring denna bro. Kartan från 1639 visar ännu ingen bebyggelse på stället. Vid framdragandet av Göta kanal grävdes en ränna förbi Nykvarn och en sluss samt ett slussvaktarboställe som fortfarande finns kvar byggdes. Kring slussen tillkom under 1800-talet en hamn och flera industrier anlades, främst på östra sidan ån.

Invid småbåtshamnen i Roxengatans östra ände, Cap Julie, finns två fornlämningar registrerade i FMIS. RAÅ 112 var en skålgropsförekomst som dock redan vid fornminnesinventeringen 1945 var borttagen. RAÅ 329 är ett 1993 nyupptäckt flatmarksgravfält på vilket en slutundersökning genomfördes samma år (Helander/Zetterlund 1999). Denna innefattade dock bara en två m bred sträcka i nordsydlig riktning tvärs över gravfältet vars yttre begränsning mot öster och väster är okänd. Vid slutundersökningen framkom 58 gravanläggningar. Bland fyndmaterialet ingick en kulhalsring i brons, remämbeslag, bältesdetaljer, en fingerring i brons, bronspärlor och knivar förutom keramik och brända ben. Fynden daterar gravarna till förromersk järnålder.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen och förundersökningen var primärt att styra markingreppen så att fast fornlämning skulle beröras eller skadas i så liten utsträckning som möjligt samt om möjligt justera kabelsträckningen så att fornlämningar inte skulle beröras.

Eventuella framkomna lämningar som inte gått att undvika på annat sätt avsågs att handgrävas och dokumenteras med ritning, inmätning och fotografering.

Figur 4. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med sökschakt (svart) vid lokalerna A-D markerade. Skala 1:10 000.

Undersöknings- och dokumentationsmetod

I ett första skede besiktigades de aktuella sträckningarna i fält. Utifrån resultatet av fältbesiktningens grävdes sedan sökschakt i de tänkta gång/cykelvägarnas längdriktning. Framkomna anläggningar rensades fram för hand och dokumenterades med uppmätning och ritning i skala 1:50.

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Resultat och tolkning

Sträcka 1

Längs den på kartan ovan markerade sträckan grävdes ett flertal sökschakt. De förlades både i terräng som ansågs lämplig för boplatser och odling samt i svackor eller mer stenbunden mark.

Ett område med upprädda ytor observerades i undersökningsområdets nordöstra del. På platsen växte bland annat äppelträd. Inga rester av bebyggelse kunde emellertid konstateras. Området kan sannolikt sättas i samband med den stadsnära bebyggelse som växte fram under 1800- talet och 1900- talets början och som det närbelägna Backeberg utgör det enda kvarvarande exemplet på. Bebyggelsen finns inte registrerad på några kartor.

Inga lagskyddade fornlämningar framkom och inga fortsatta arkeologiska åtgärder rekommenderades därför.

Sträcka 2.

Till stora delar var den aktuella sträckan redan utbyggd till den önskade kapaciteten. Detta innebar till exempel att den del av vägen som löpte över gravfältet RAÅ 329 redan fanns. I en första omgång grävdes sökschakt på tre lokaler, A-C. Senare tillkom schakt vid Nykvarns sluss, D (se figur 4).

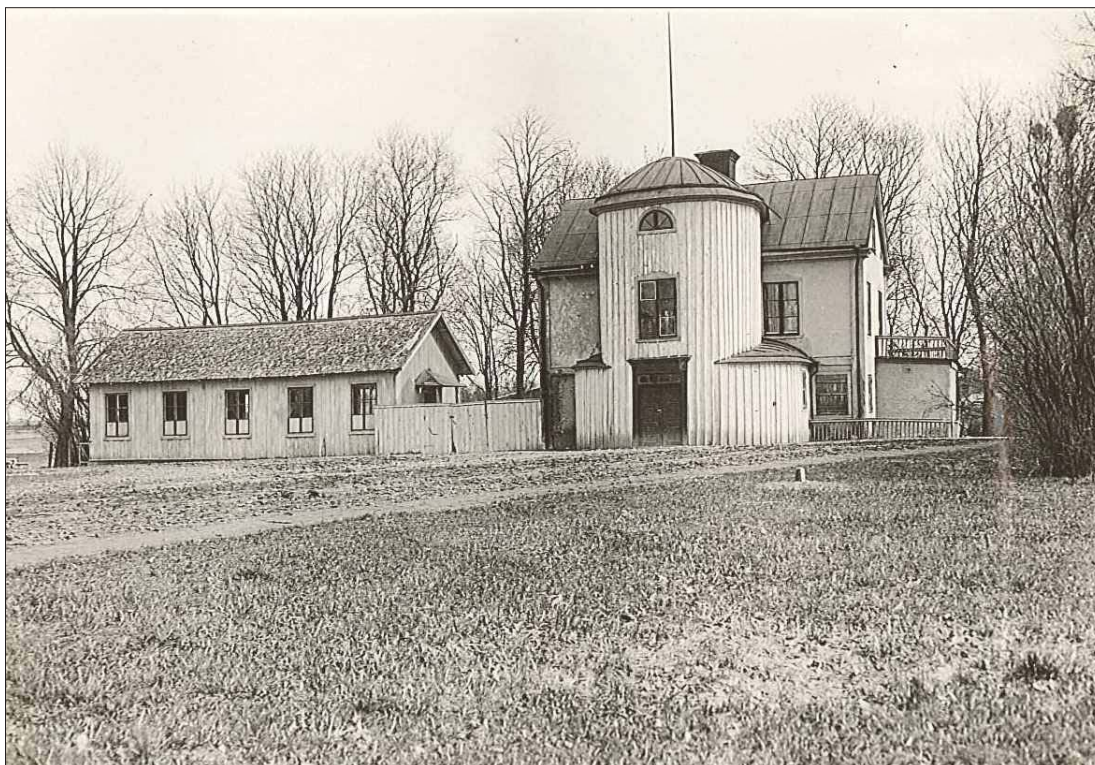
A. var placerad längst i norr på sträckan från Sunnorpsгатans mynning och mot ÖSÖ ned till Stångån. B var belägen strax norr om Gillbergagatans östra mynning och C omfattade en sträcka direkt söder om RAÅ 329.

Det påträffades ingenting av arkeologiskt intresse längst dessa sträckor. På de två nordliga lokalerna framkom en stor mängd avfall och skräp i form av flaskor, porslin, asfalt mm. Avfallet kom troligen från den plats som förut använts för avfallsdeponi och som ligger strax norr om förundersökningsområdena.

I samband med arbetena för cykelvägen gjordes också arbeten för informationstavla och parkbänkar i anslutning till den befintliga cykelvägen direkt väster om Nykvarns

Figur 5. Nykvarns utvärdsbus på den häradsekonomiska kartan. Huset ligger i ändan på en allé och består precis som på fotot av ett i norr liggande smalare uthus och direkt söder om detta själva huvudbyggnaden. Kartan är kraftigt uppförstorad.

Figur 6. Nykvarns utvärdsbus på ett foto från 1905. Huset är nedgången och har stått öde i över 10 år. Foto ur Östergötlands museums topografiska arkiv.

Figur 7. Platsen för Nykvarns utvårdshus idag. Schaktet där lämningarna efter byggnaden påträffades var beläget där parkbänkarna står. Foto Olle Hörfors, ÖLM.

sluss. Här öppnades ett 15x10 m stort schakt i vilket en stenläggning och delar av en husgrund framkom. Stenläggningen var uppdelad i en nordlig och en sydlig del. Den södra omgav husgrunden. I båda stenläggningarna fanns en rännal för avledning av dagvatten. Den påträffade husgrunden hade en bevarad storlek av 4x3 m men bör ha varit betydligt större. Den var uppbyggd av 0,5-0,7 m stora gråstenar.

Husgrunden var placerad på den plats, där under slutet av 1800-talet, Nykvarns utvårdshus var beläget. Detta syns bland annat på den häradsekonomiska kartan från 1870-talet, där det ligger i ändan på en allé som leder ned mot slussen. Ett större och ett mindre hus som inrymde utvårdshuset är markerade på denna plats.

Vårdshuset var som populärast under slutet av 1800-talet. Det upphörde på 1880-talet då spritträttheterna drogs in. Fotot på föregående sida av det då redan svårt förfallna vårdshuset är taget 1905 och finns i Östergötlands museums arkiv.

Referenser

Björkhager V. 2003. Kallerstad 1:7, 1:55 och 1:5.

Arkeologisk förundersökning. Linköpings stad och kommun. Östergötlands län. Rapport ÖLM 2003:73.

Karlsson E och Lundberg A. 2006. Stångebrofältet Arkeologisk utredning etapp 1. Linköpings stad och kommun. Östergötlands län. Rapport ÖLM 2006:77

Helander A och Zetterlund P. 1999. Ett gravfält vid Cap Julie, Småbåtshamnen, Stångån. Arkeologisk slutundersökning, RAÄ 329, stg 2253, Tornby 1:1, Linköpings stad och kommun, Östergötland. Rapport UV-Linköping 1998:21

Digitala arkiv

Lantmäteriverkets hemsida. www.lantmateriet.se

Det digitala fornminnesregistret FMIS. www.fmis.raa.se

Samtliga använda 2011.03.03

Använda kartor

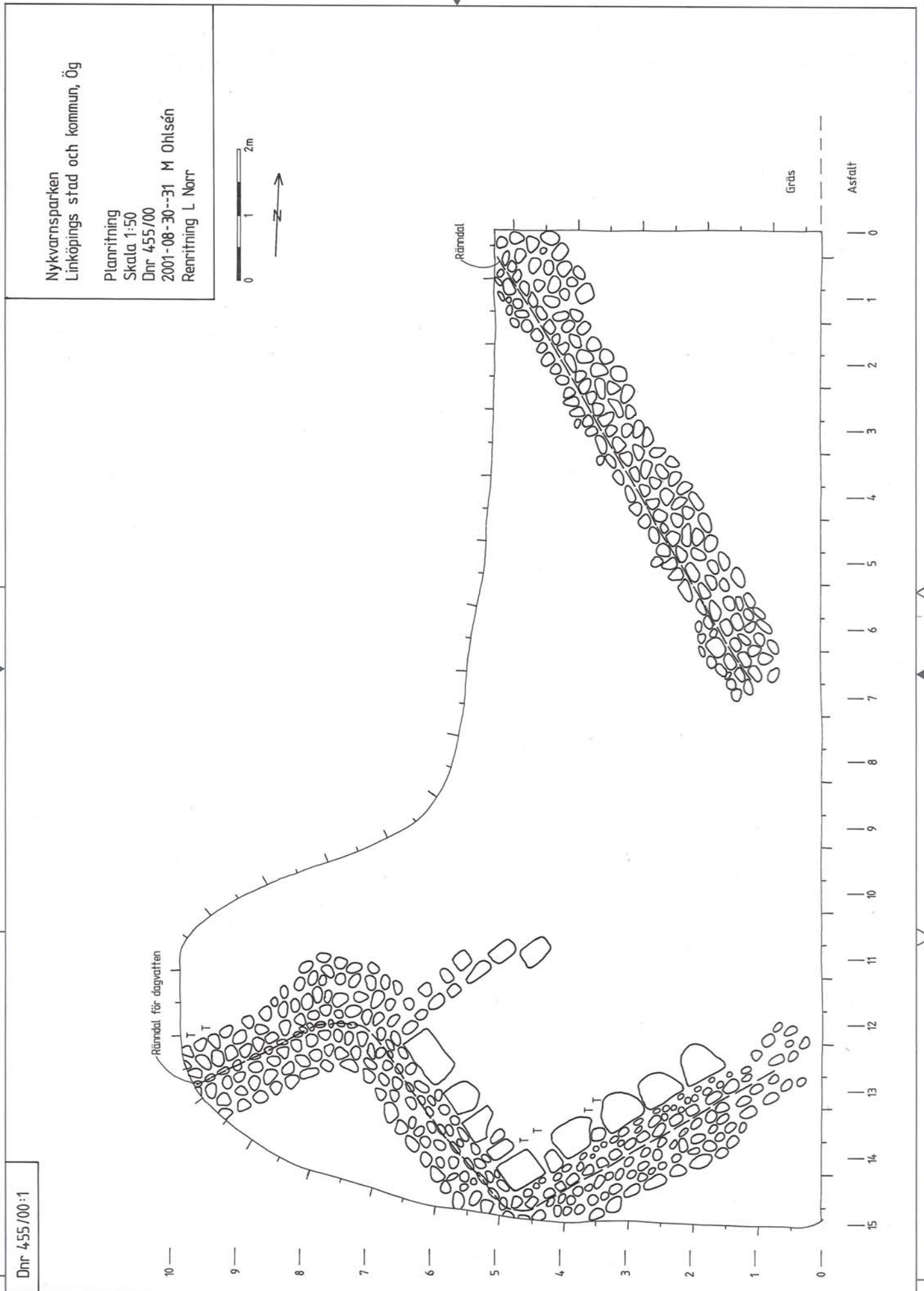
D64-1:1 Geometrisk avmätning över Linköpings stads jordar, norra delen, upprättad 1639 av Johan Larson Grot

D64-1:2 Geometrisk avmätning över Linköpings stads jordar, södra delen, upprättad 1639 av Johan Larson Grot

Häradsekonomiska kartan, Linköpingsbladet.

Tekniska uppgifter

Område	Stångåstråket-Braskens bro, Kärnavägen-Jägarvalls vägen, Tinnerbäckstråket mellan Måttgatan och Bankogatan och Gränsliden mellan Vårdshusvägen och Vindarnas väg.
Fastighetsbeteckning	Ett flertal
Socken	Linköping S:Lars
Kommun	Linköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 112 och 329
Ekonomiska kartans blad	08555 (8F5h Linköping) 08547 (8F4h Slaka)
Koordinater	Mittkoordinat X-6474700-6475300 Y-1488600-1488700 och X-6477600-6480000 Y-1489300-1489800
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens dnr	220-4703-00
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
ÖLM dnr	262/00
Projektnummer	6503
Uppdragsgivare	Linköpings kommun Kommunledningskontoret Teknik och samhällsbyggnad
Kostnadsansvarig	Linköpings kommun
Projektledare	Marie Ohlsén
Rapportansvarig	Olle Hörfors
Fynd	Nej
Foto filmnr	Nej
Analys	Nej
Grafik	Johan Levin
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2011:117 © Östergötlands museum

I samband med schaktningar för nya cykelvägar inom projektet ”Cykelstaden” på sträckorna Stångåstråket-Braskens bro, Kärnavägen-Jägarvallsvägen, Tinnerbäcksstråket mellan Måttgatan och Bankogatan, Gränsliden mellan Vårdshusvägen och Vindarnas väg, Magistratshagen-Grenadjärsparken-Övningsområdet samt Nykvarnsparken-Stångåstråket genomförde Östergötlands museum arkeologiska utredningar och arkeologiska förundersökningar år 2000.

De fyra förstnämnda sträckorna gav inte upphov till några arkeologiska åtgärder. På sträckan Magistratshagen-Övningsområdet framkom lämningar av sentida odling medan det i Nykvarnsparken framkom lämningar efter Nykvarns utvårdshus, rivet i början av 1900-talet.